

PEDAGOGICAL AND CORRECTIONAL PSYCHOLOGY

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-041-4-20>

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ ЗАСОБАМИ АРТТЕРАПІЇ

Бугера Ю. Ю.

кандидат педагогічних наук,

*в. о. завідувача кафедри психолого-педагогічних основ
корекційної роботи*

*Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна*

Важливою умовою успішної соціалізації дітей з порушеннями мовлення є спілкування, що слугує найважливішим засобом зв'язку з навколишнім світом, відкриває можливість до взаємодії з іншими, та є джерелом інформації і розвитку мислення. Діти з тяжкими порушеннями мовлення (далі ТПМ), з одного боку проявляють знижену активність в будь-яких видах діяльності, що в свою чергу відбивається на недостатню сформованість їх комунікативних здібностей; з іншого боку, дефіцит в спілкуванні з оточуючими посилює наявні у них порушення когнітивної сфери і особистісного розвитку.

Діти з ТПМ мають специфічні особливості як в пізнавальному, так і в особистісному розвитку, що перешкоджає становленню у них повноцінної комунікативної поведінки і може призводити до шкільної дезадаптації та ізоляції в колективі однолітків (Н. Чередніченко, А. Савицький, І. Марченко, В. Тищенко, Ю. Коломієць).

Слід відмітити, що одним з пріоритетних завдань освітнього процесу є формування особистості, здатної творчо мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на різні зміни у суспільстві. Відтак, мистецтво відіграє важливу роль у творчому розвитку особистості дитини, а використання арттерапевтичних технік в процесі навчання та виховання створює можливості для гармонізації емоційних і логічних компонентів діяльності дітей молодшого шкільного віку, реалізації їх творчого потенціалу. Особливо набуває

актуальності використання арттерапії в умовах, де вербальний спосіб комунікації неможливий або небажаний. Адже, використовуючи зовсім інший спосіб передачі інформації, арттерапевтичні методи дають змогу краще встановити контакт з дитиною та глибше зрозуміти її, для подальшого моделювання її адаптивної поведінки та сприятимуть всебічному розвитку особистості.

Актуальність і ефективність використання різних видів арттерапії в навчально-виховному процесі підтверджується великою кількістю наукових праць із музикотерапії (Г. Батищева, В. Драганчук, У. Дутчак, Н. Євстигнєва, Т. Крижанівська, О. Олексюк, Г. Побережна та ін.), ізотерапії (О. Вознесенська, А. Захаров, Л. Мардер, С. Харенко та ін.), кінезіотерапії (Н. Авраменко, Г. Волкова, І. Вольпер та ін.), піскової терапії (Т. Грабенко, О. Зайва, Т. Зінкевич-Євстигнєва, М. Кисельова, Л. Лебедева, Н. Маковецька, та ін.), лялькотерапії (Н. Зинов'єва, І. Медведєва, Н. Михайлова, Т. Шишова, та ін.), казкотерапії (О. Бреусенко-Кузнєцов, І. Вачков, А. Гнезділов, Д. Соколов, Р. Ткач та ін.) тощо. Проте проблема впровадження цих методів у розвивально-освітнє середовище залишається актуальною та потребує обґрунтування та практичного вирішення [1; 2; 3; 4].

Своєчасне і повноцінне оволодіння мовленням, що відбувається в процесі спілкування є найважливішою умовою становлення повноцінної особистості дитини та її подальшого розвитку.

Ефективне спілкування можливе, якщо у людини добре розвинені комунікативні здібності. Комунікативні здібності дітей – це складні і усвідомлені комунікативні вміння вирішення комунікативних завдань в різних видах мовленнєвої діяльності, засновані на елементарних уявленнях про спілкування і практичної підготовленості до спілкування. Зазначимо, що особливості комунікації дітей полягають у тому, що вона будується на потребі в спілкуванні і комунікативних здібностях, що дозволяють дитині легко вступати в діалог, отримувати необхідну інформацію в спілкуванні, вести простий діалог з дорослими і однолітками, спокійно висловлювати і відстоювати свою думку. Від того, наскільки добре сформовані ці можливості, залежить темп розвитку молодшого школяра, його емоційне благополуччя, самовідчуття і самооцінка, ставлення до інших людей [4].

Визначено, що до особливостей розвитку комунікативних здібностей дітей молодшого шкільного віку з ТПМ відносяться: недостатній словниковий запас і запас мовних засобів для спілкування; наявність розгорнутої фразової мови з елементами недорозвинення лексики, граматики; несформованість потреби в спілкуванні і способів комунікації (діалогічного і монологічного мовлення); низька мовленнєва активність, незацікавленість в комунікативних контактах,

невміння орієнтуватися в ситуації спілкування; невідомість оцінити поведінку партнера по спілкуванню і адекватно реагувати на нього [4].

Теоретичний аналіз проблеми дослідження показує, що арттерапія є ефективним засобом розвитку комунікативних здібностей у дітей з порушеннями мовлення, так як під час ігор діти вступають в спілкування з дорослим та іншими дітьми, завдяки чому у них розвивається потреба в спілкуванні, вміння встановлювати контакт з партнером по спілкуванню, проявляти активність у спілкуванні, діалогічні вміння; діти опановують вербальними і невербальними способами вираження своїх думок і почуттів, вміннями мовного етикету [2; 3].

Зазначимо, що формування комунікативних навичок у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення засобами арттерапії, ґрунтується на комплексному методі терапії, що поєднує різні види мистецтва і спрямоване на створення цілісного соціокультурного середовища, що виключає виникнення бар'єрів або перешкод. Відтак, нами визначено методичні рекомендації щодо особливостей застосування арттерапевтичних засобів формування комунікативних навичок у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення засобами арттерапії, зокрема: 1. завдання мають включати блоки, що мають свої специфічні корекційно-розвивальні можливості, наприклад: музикотерапія, танцювальна терапія, ізотерапія, бібліотерапія, імаготерапія тощо; 2. завдання мають орієнтувати на певну діяльність, завдяки чому корекційно-адаптаційна робота не розпадається на окремі художні технології, що особливо важливо в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, в тому числі з ТПМ; 3. гнучко поєднувати індивідуальні та групові форми роботи; 4. забезпечити відсутність оцінки технік виконання художньої роботи; 5. створювати умови за рахунок методів і технік арттерапії для підняти рівня самооцінки учасників та їх самоприйняття; 6. враховувати індивідуальний темп розвитку та можливості адаптації дитини; 7. сприяти процесу сублімації, що уможливорює перетворення і переключення енергії, афективних потягів, хвилювань на цілі соціальної діяльності та культурної творчості, і завжди пов'язана з процесом соціалізації; 8. сприяти висловленню емоційно значимих моментів для дитини; 9. створювати простір для забезпечення відчуття свободи та творчості; 10. бачити задум, знати закономірності розвитку сюжетно-образної лінії дійства, імпровізувати хід, внутрішнього передбачення майбутнього результату; 11. сприяти рефлексії учасників, яка виступає в якості механізму, що приводить в дію всю систему комунікативних, організаторських, аналітичних можливостей особистості педагога; 12. використовувати варіативні, нестандартні, дослідницькі підходи в роботі з досліджуваними художніми

матеріалами для реалізації художнього задуму; 13. забезпечувати наявність відповідного обладнання; 14. цілеспрямовано використовувати спеціальні матеріали, адаптовані для навчання дітей з ТПМ (наприклад, вводити арттерапевтичні хвилинки, на яких можна, добираючи зміст відповідно до занять, забезпечити додаткове сприймання та розуміння змісту матеріалу); 15. враховуючи корекційно-розвитковий потенціал арттерапії та по-різному залучати дитину до творчої діяльності; 16. систематично заохочувати, хвалити, мотивувати до навчання засобами широкого спектру наочності під час сприймання ними художніх і музичних творів на уроках, що поліпшуватиме не лише засвоєння теми уроку, а й розвивають художні та музичні здібності дитини [1; 2; 3; 4].

Отже, формування комунікативних навичок у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення потребує ретельного добору методичних прийомів і дидактичного матеріалу, урахування закономірностей та об'єктивних труднощів у формуванні комунікативних навичок у молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення. Вважаємо, що ефективним засобом розвитку комунікативних здібностей у цих дітей є арттерапевтичні технології, які носять ігровий характер та уможливають формування потреби в спілкуванні; вміння встановлювати контакт з партнером по спілкуванню та проявляти активність у ньому; розвиток діалогічних вмінь у дітей та вмінь мовного етикету; опанування вербальними і невербальними способами вираження своїх думок і почуттів тощо.

Література:

1. Добровольская Т.А., Комиссарова Л.Н., Левченко И. Ю., Медведева Е.А. Арт-педагогика и арт-терапия в специальном образовании: учебник. Москва: Издательский центр «Академия», 2001. 248 с.
2. Литвиненко В.А. Застосування арттерапії в логопедичній роботі з дошкільниками та молодшими школярами: навчально-методичний посібник. Суми : Вид-во :СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. 112 с.
3. Мішкулинець О. О. Використання арттерапевтичних методик в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Психологія: теорія і практика*. Мукачево: РВВ МДУ, 2018, № 2. С. 76-89.
4. Черноус Н. О. Роль і місце арт-терапії у формуванні комунікативних навичок дітей з особливими потребами. *Психологія: реальність і перспективи*. 177-183.